
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2006 (год. XV), ISSN 0861-7902

РЕЦЕНЗИИ

ЗАД КУЛИСИТЕ НА ЧЕХОВИЯ ДРАМАТУРГИЧЕН ТЕКСТ

**Юрий Доманский. *Вариативность драматургии А. П. Чехова.*
Тверь, Лилия Принт, 2005.**

Книгата на Юрий Домански е още един критически прочит на Чеховата драматургия, вписващ се в търсенията на онзи кръг изследователи, който в съвременното чехознание присъства като “Тверска школа”. Спецификата на тази школа се проявява в особен тип интерпретационен модел, съчетаващ иманентните жанрово-родови параметри с подчертана интертекстуална асоциативност. Имената на Н. И. Ищук-Фадеева, Т. Г. Ивлева, Ю. В. Домански, В. Б. Чупасов са значещи за всеки съвременен автор, професионално пристрастен към феномена на чеховския театър.

Новата монография на Юрий Домански предлага изненадващ ракурс: драматургичните текстове на руския класик са разположени по оста Автор – Текст – Реципиент, като всяко звено от тази верига се оказва активен сътворец на художествените послания. Този тип интерпретация е реципрочен на онова, което във френското театрознание Ан Юберсфелд нарича “да прочетеш театъра”. Литературоведският анализ на Домански представя обратния процес на театрализиране на литературата, превръщайки Чеховия текст в словесен спектакъл. За избора на подобна стратегия навярно определена роля изиграват не само научните позиции на школата, но и дългогодишните професионални занимания на автора с текстовете на руската рок поезия, които по силата на постмодернистичната си естетика предполагат внимание към цитатността и игровите словесни модели. Тази

диахронна широта в научните занимания на Ю. Домански изгражда професионално “зрение”, открояващо мотивни и структурни съответствия в обширен ландшафт от художествени текстове.

Важно е да се отбележи, че постановките на монографията влизат като отделна част в мащабния труд на изследователя “Вариативност и интерпретация текста”, успешно защитен в РГГУ през юни 2006 г. с присъждане на научна степен “доктор на филологическите науки” на едва 38-годишния руски чеховед.

Основната концепция на книгата е свързана с разглеждането на Чеховата драматургия в граничната зона на две културно-естетически епохи – между края на креативистичната художествена парадигма и началото на посткреативистичната. Подобно деление позволява паралелен прочит на широк кръг от образи и конструктивни принципи (от Златния век до най-съвременни творби), които на пръв поглед изглеждат хронологически несъвместими. Строгий терминологичен апарат на драматургичния анализ и мащабната критическа библиография, с които борави Юрий Домански, изключват произвола на екстравагантната критическа претенциозност. Вариативната структура на Чеховата драматургия е доказана посредством действието на няколко критерия, характерни за парадигмата на некласическата художественост и тясно обусловени от “кризата на авторството”, по терминологията на М. Бахтин:

- статус на авторовото присъствие в текста, който в Чеховата драматургия е експлициран със средствата на епоса и същевременно реализира непозната свобода на адресата;
- комуникативна стратегия, предполагаща активно “дострояване” на художествения смисъл от читателското съзнание;
- обемност на смисловите потенци, които при всяка рецептивна реализация осъществяват само един от своите варианти;
- специфична кодификация на драматургичния текст, родово предопределена от законите на две културни сфери – литературата и театъра, при което “книжният” вариант винаги е източник на разнообразни сценични варианти.

Тези критерии, структуриращи тезата на монографията, са “проверени” във функционирането на иманентните маркери на родовата текстова структура – персонаж, ситуация “сам на сцената”, ремарка и финал. Доказателствената част на изследването включва и наблюдения върху прекодирането на драматургичния инвариант със средствата на епоса и лириката.

Изброените проблеми са разработени като отделни глави в монографията на Юрий Домански, всяка част притежава облика на литературно-

критически етюд, подчинен на общата научна теза на книгата и обособен в своята концептуална завършеност.

За фокус на всеки от тези етюди авторът избира образи и модели в драматургията на руския писател, които отдавна са се превърнали в “проклетите въпроси” за световното чехознание.

Персонажната вариативност е представена чрез превъплъщенията на трима герои – Маша Шамраева, Вершинин и Сольоний, при което се интерпретира не само литературната семантика на образите, но и различните им сценични версии (от времето на Станиславски до края на 90-те години на 20 век). По този начин се създава цяла система от реализирани еквиваленти, чиито граници служат за хипотетични ограничители на вариативния обем на образите.

Според автора на монографията традиционната за руската драма на 19 век ситуация “сам на сцената” в Чеховото творчество придобива специфични измерения – тя формално запазва монологичния си строеж, но едновременно с това губи своя конвенционален смисъл на откровена реч “за себе си”. В структурата на Чеховия текст се запазват две възможности за прочит – буквална и иронична, а от читателския избор между тях се определя вариантът, който възниква в съзнанието на адресата.

За демонстрация на вариативните възможности на паратекста в Чеховата драматургия Ю. Домански се спира на една от най-спорните в семантичен план ремарки във “Вишнева градина” – декламацията на поемата “Грешницата” на А. К. Толстой в трето действие. Като важен вариантпораждащ фактор е открито присъствието на “чуждия текст” в паратекста и непрякото, “посткреативистично” представяне на действията на героя в него. Дискурсивната непрозрачност на авторския текст е недопустима в класическата поетика на драмата. Съзнателното ѝ търсене в последната Чехова пиеса създава модернистични възможности за игрови варианти в съществуващите сценични партитури, които Домански подробно изследва.

На поливариативността на такава традиционно “силна” текстова позиция в драматургията – като финалната, в монографията е посветена отделна глава. Спецификата на разглеждания семантичен процес се свързва с няколко функции:

- реализация на традиционно редуцирани в креативистичната естетика елементи (“Вуйчо Ваньо”);
- експликация на конфликтно напрежение за сметка на снижаване на мелодраматичния патос (“Чайка”);
- конфронтация на невербален и вербален субтекст (“Три сестри” и “Вишнева градина”).

Възможността за включване на семантични сегменти от Чеховата драматургия в епически и лирически произведения е обект на изследване в последните две глави от монографията на руския чеховед. Проследен е механизмът на присъствие на елементи от пиесата “Вишнева градина” в епическа творба – романа на Андрей Геласимов “Год обмана”. Подчергано е сложното взаимодействие между двата текста на различни корелационни нива и са очергани многообразните форми на инкорпориране на части от Чеховата комедия в наративната тъкан на романа, реализирани чрез моделите “чужд текст като свой” и “сцена извън сцената”. Това става възможно благодарение на епическата основа на Чеховата драматургия и строежа ѝ, който предполага създаване на собствен рецептивен (в случая повествователен) вариант във възприемащото съзнание.

Юрий Домански разглежда лирическите метаморфози на Чеховата драматургична образност в един от текстовете на жанра “градски шансон” – песента “Поспели вишни”. Заглавията на пиесите “Вуйчо Ваньо” и “Вишнева градина” се оказват контаминирани в първия стих на песента: “Поспели вишни в саду у дяди Вани”. Принадлежността на текста към т. нар. “блатной” фолклор предполага според изследвателя два възможни интерпретативни подхода:

– прочит на текста като модел на съвременното масово съзнание, който прочит изключва отнесеност към Чеховите пиеси;

– “културно ангажиран” прочит, при който ролята на заглавията не може да бъде изчерпана с идиоматичното им значение. В този случай песента се превръща в “игра със стереотипите на масовото съзнание”, а присъствието на заглавията – в маркер за фарсовите метаморфози на чеховския трагикомизъм. Така лирическият вариант се оказва коректив на рецепцията на класическите произведения в съвременността, а герои и ситуации е възможно да преминават в сферата на анекдотичното.

Монографията на Ю. Домански разглежда проблема за драматургичната вариативност в творчеството на Чехов по начин, който напомня за тезите от рецептивната естетика на Х. Р. Яус, а като лакмус за “хоризонта на очакването” е приложена театралната реализация на тази вариативност. Новаторството на критическия поглед в монографията е в динамичния модел на прочита, който открива нови перспективи за интердисциплинарното изследване на Чеховите драми в началото на втория век от тяхното битие.